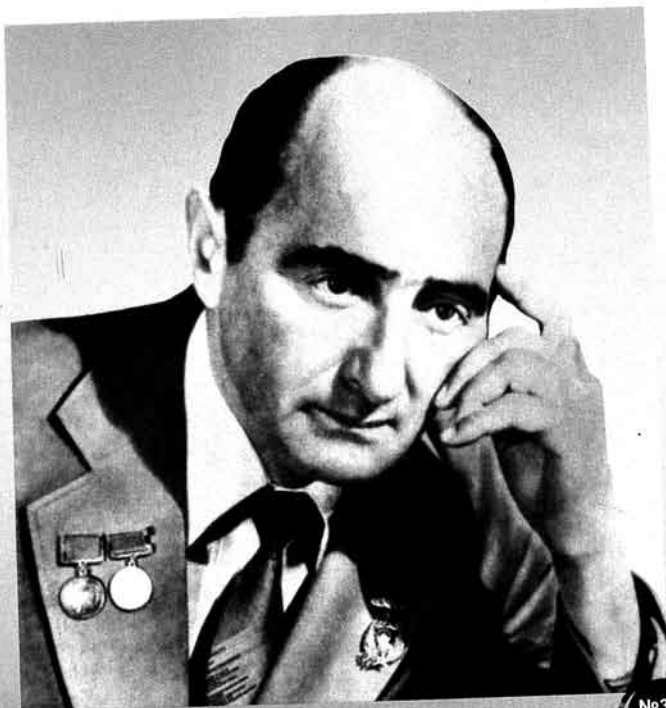

OZAN dünyası

№3(6)
2011

Məramı, məqsədi başqadır ömrün,
Çalış axşam-sabah gurlasın səsin.
Bizim tarix dolu o dünənki gün,
Dünlənlə köhnəlib, dünənləşmə sən.

Ara tarixləri, ara dərinlə,
Bir əlində çuraq, bir əlində şam.
Şairəm, aradır yanılsam da mən,
Mən bu inamımda yanılmamışam.

Bastılmaz, alınmaz bir qala kimi,
Yaşa tufanlara sığın görürək.
Sənə inanmışam bir bala kimi,
Mən ata Vurguna inandığım tək.

İnamın şöhrəti ellərə düşdü,
İnam işdə hünər, döyüşdə zəfər.
İnamla dillərdən dillərə düşdü,
İyid Koroğlular, cəsur Nəbilər.

İnam Babəklərin bükülməz dizi,
Xəyalın nələrin seyrinə vardım.
İnamsız ömrə edən min qeyrətsiz
Zibil qutısına töküblə atardım.

Əbəs yayılmayıb bu səs, bu soraq,
Ey Odlar yurdunun od-alov oğlu.
Haqqa inanmaqdır sənə inanmaq,
Haqqa inanamamaq, rəzalətdi bu.

Çatmaz uzaqlara hər atılan ox,
Hər naşı özünü mahir sanmasın.
Xəsislər də çoxdur, dargözər də çox,
Bir də inananmayan qoy inanasın.

Söz yox ilhamına, şair qəlbinə
Sıxanda əlini inamla sıxdım.
Şair virdanına, şair qəlbinə
İnamla vuruldum, inamla baxdım.

Rəfiq YUSİFOĞLU
professor,

Sumqayıt Dövlət Universiteti

AŞIĞ ƏLƏSGƏR POEZİYASINDA PEYZAJ VƏ PORTRET SƏNƏTKARLIĞI

Aşıq Ələsgər yaradıcılığı təkcə məzmun və mündəricə baxımından deyil, həm də bədii sənətkarlıq keyfiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Onun birbirindən cazibədar qoşmaları, gəraylıları özünəməxsus kompozisiyası, bədii quruluşu və rəngarəng sənətkarlıq komponentləri ilə diqqəti cəlb edir. Məsələn, üç bəndlik "Düşdü" qoşmasında süjetin beş ünsüründən də ardıcılıqla istifadə çox maraqlı ədəbi faktlar sırasında.

Aşıq Ələsgər ən çox qoşma və gəraylıdan istifadə etmiş, heç bir şeirində bu janrların ölçülərindən, normativlərindən kənara çıxmamış, ancaq orijinal bədii sənətkarlıq komponentlərindən məharətlə istifadə etməklə ənənəvi formaya daxili bir gözəllik, dinamizm, yenilik gətirməyə nail olmuşdur.

Gözəlliklər diyarı Göycədə yaşayıb-yaradan Aşıq Ələsgər təbiətin əsrarəngiz lövhələrinə biganə qala bilməzdi. Onun dağlara, yaylaqlara həsr olunan qoşma və gəraylıları aşıq yaradıcılığındakı peyzaj lirikasının gözəl nümunələri hesab oluna bilər. Aşıq Ələsgər "yayda yaylağı, qışda oylağı, yazda seyrangahı" olan dağları məhəbbətlə, heyranlıqla təəvvün edir.

*Kəkotu, qırxbuğum, qaymaqçıçəyi,
Bənövşə, qantapər, qızlar örpəyi.
Qoyun mələşməsi, çoban tütəyi,
Çəkir uzaqlara xəyalı, yaylaq.*

Nümunədən göründüyü kimi, Aşıq Ələsgərin təbiət mövzulu şeirlərində peyzajı canlandırın, ona tərəvət verən insan nəfəsidir. "Qoyun mələşməsi, çoban tütəyi" ifadələri peyzaja yeni can, yeni nəfəs verir, bədii təsvirin hərarətini daha da artırır.

Qüdrətli sənətkarın bu mövzulu şeirlərində sadə insanların təbiət gözəlliklərinə münasibəti öz doğulmuş bədii əksini tapmışdır. Bu şeirlərin müəllifi "süsənli-sünbüllü, laləli", "yoxsul, ərbabi, şahı, gədanı" bir-

birindən ayrı tutmayan, "çəşməsindən abi-həyat car olan", "yayın əvvəlində xana" döndən, son ayda "yetkin bostana" bənzəyən, "payızda çani-çiskini ilə adamı pərişan eləyən, qışda ağ xələt geyinən", yalnız qalsa belə kimsəyə əylənməyən, vüqarını sındırmayan, şaha baş əyməyən dağlar qarşısında öz heyratını gizlədə bilmir, onun daxili dünyası, duyğu və düşüncələri peyzaj fonunda ilma-ilma, yarpaq-yarpaq açılır və son nəticədə lirik qəhrəmanın bədii portreti xarakterik cizgilərlə zənginləşir, dolğunlaşır. Həssas oxucu aydınca görür ki, burada təkcə fəsilər bir-birini əvəz etdikcə libasını dəyişən dağlar poetik təsvirin mərkəzinə gətirilmir, həm də peyzaj onu heyranlıqla müşahidə edən lirik qəhrəmanın daxili dünyasını açmaq vasitəsinə çevrilir.

*Köçər ellər, düşər səndən aralı,
Fırqatından gül-nərgizin saralı.
Ələsgər Məcnun tək yardan yaralı,
Gəzər səndə dərddli, nalalı dağlar.*

Bu bəndi oxuyanda "Füzuli dərdd əlindən dağa çıxdı, dedilər bəxtəvər yaylağa çıxdı" misralarının müəllifi ilə "Dağlar" qoşmasının lirik qəhrəmanının əhvalı-ruhiyyəsi arasında bir eyniyyət, uyğunluq tapmaq çətin deyildir.

Aşıq Ələsgərin peyzaj lirikasında sadəcə təbiətin füsunkar lövhələri poetik sözün gücü ilə canlandırılmış, həm də həmin mövzulu şeirlərin daxili qatında insanları narahat edən problemlər, mənəvi-əxlaqi konfliktlər öz bədii əksini tapır. Dağlar yoxsulu, varlı, şahı, gədəni bir-birindən fərqləndirməyən, bütün hadisələrin, münaqişələrin fəvqində dayanan bir ilahi qüvvənin simvolik obrazı təsiri bağışlayır. Dağların pərişan görkəmi təkcə ona doğru gələn yolların önünü kəsən payız və qışla əlaqədardır deyildir. Dağların yolunu bağlayan digər səbəblər də vardır:

*Xaçpərəstlə düşdü bund inqilabi,
Onunçün bağlandı yolların, dağlar!*

Təəssüf ki, Aşıq Ələsgərin ilham quşunu pərvazlandıran dağlar, yaylaqlar indi doğmaların, əzizlərin nəfəsinə, həmrəsinə həsrətdir. İndi də "başı qarlı, eldən aralı" dağlarda Aşıq Ələsgərin tənha ruhu doluşmaqdadır.

Aşıq Ələsgər poeziyasında dağlar, yaylaqlar vətənin simvolik obrazıdır. "Sürülərin mələşməsi, atların kişiməsi, boş qalan yurdlar"

dağların pərişan görkəminin xarakterik cizgiləridir. "Görəndə gözlümdən car oldu sellər" misrası, "Həni mərd igidlər, boş qalıb yurdu?" harayı isə lirik qəhrəmanın daxili dünyasının aynasına çevrilir. Sarı Nər, Qısır Murğuz, Kəpəz, Murov, Qoşqar dağlarının adını çəkən el aşığı qoşmanı aşağıdakı bəndlə bitirir:

*Həsənnənə, Həsənbaba qoşadı,
Xoşbulaq yaylağı bir tamaşadı.
Arsız aşığı əlsiz necə yaşadı? –
Ölsün Ələsgər tək qulların, dağlar!*

Süsən, sünbül, lələ, nərgiz, duman, çiskin, yayın ortasında yağan qar, kakotu, qırxbuğum, qaymaqçıqayı, bənövşə, qantəpər, igid nəbəsi, güllə səsi, qoyun-quzu mələşməsi, tütək səsi, türfə gözəllər, çiçəkdən bal çəkən arı və s. Aşıq Ələsgərin peyzaj lirikası üçün səciyyəvi detallar, ştrixlərdir.

Aşıq Ələsgərin portret cizgilərində də təbiət cisimləri səciyyəvi bədii detal rolunu oynayır. Gözəllərin portretini yaradarkən çiçəklə, güllə, ayla, ulduzla, çəşmə ilə müqayisələr aparmaq Aşıq Ələsgərin bədii üslubu üçün səciyyəvidir. Məsələn:

*"Tay olmaz dağlarda lələ
Gülgəz yanağa, Gülxanım!"
"Ay üzdə xalın bənövşə,
Az qalır bağrımı deşə".*

"Bir yaqut yanaqlı, yasəmən xallım"...

Aşıq Ələsgər öz şeirlərində maraqlı, milli koloriti ilə seçilən, diqqəti cəlb edən portretlər yaratmışdır. Onun təsvir etdiyi gözəllər real həyatda yaşayan, zahiri görkəmləri, geyimləri ilə bir-birindən fərqlənən insanlardır. Hətta bu gözəllərin adları da məlumdur: Gülxanım, Maral, Ceyran, Bəyistan, Gülləndam, Güllü, Gülpəri, Leyli, Müşgünaz, Telli, Xurşid, Səlibi...

"Bostə boy", "ağ əndam", "gül üz", "ay qabaq", "şahmar zülf", "bəllur buxaq", "lələ yanaq" epitetləri Səhnəbənanunun, "dodağı qonça", "dişləri sədəf", "qara qaşlar", "alə gözəl" epitetləri Bəyistanın, "gözəllər soltanı", "sürahi gərdən" Səlibinin, "siyahı tel", "nazik barmaq", "şümşad al", "günəş camal" Salatının, "qara göz", "qələm qaş", "alma yanaq".

"bal dodaq", "ala gözə vurulan siyah sürmə" Güləndamin, "tuti dil", "sərv boy" Salatinın portretinin cizgiləridir.

Elə portretlər də vardır ki, onları yaradarkən Ələsgər epitetlərdən yox, bənzətmələrdən istifadə etmişdir:

*"Sona tək silkinib, gərdən çəkəndə,
Bənzəyirsən qıya, qaza, Müşgünaz".*

Daha sonra Müşgünaz aya, Züleyxaya, onun üzü aynaya, qaşları çəkilən yaya bənzədilir.

*Doymaq olmur işvəsindən, nazından,
Fəra kəlik kimi xoş avazından.
Yel vurdu, rübəndin atdı üzündən,
Elə bildim doğdu ay, sarıköynək...*

Burada portret statik yox, dinamikdir, bənzətmələr hərəkət vasitəsilə reallaşır, portretə bir aydınlıq, milli kolorit gətirir.

Milli kolorit daha çox geyimin təsvirində üzə çıxır. Aşıq Ələsgər öz lirik qəhrəmanlarının portretini yaradarkən geyimlərinin təsvirinə də xüsusi önəm verir.

*Ay qız, sənin nə vədəndi,
Kəsilib qısa tellərin?
Kəlağayı əlvan, qıyğacı
Üstündən basa tellərin.*

Burada kəlağayı milli geyim elementi kimi portretin koloritini artırır.

"Qırmızı" qoşmasında "mərcan boyunbağı", "Yaraşır"da "qızıl bazubəndələr", "başa örtülən şal", "heyratı kəlağayı", "gümüş kəmərlər"; "Görürsənmi oğrun baxan gözəli" qoşmasında "qızıl düyməli yaxa", "gümüş kəmərlər"; "Gülperi"də "yaşmaq"; "Sarıköynək"də "zər kəmərlər"; "Xurşid"də "güşvarə", "qızıl tana" milli geyim elementləri kimi portreti daha da görümlü, baxımlı, yaddaqalan edir.

Aşıq Ələsgərin yaradıcılıq nümunələri bədii təhlil üçün çox zəngin material verir. Elə buna görə də onun əsərlərini yeni dövrün tələbləri səviyyəsində yenidən araşdırmağa, tədqiq etməyə xüsusi ehtiyac duyulur.

*Qənirə PAŞAYEVA,
Millət vəkili*

İLƏHİ SƏSİN MÖCÜZƏSİ

Bələ rəvayət edirlər ki, Həzrət Süleyman ağır bir xəstəliyə - yuxusuzluğa düşər olur. Çox loğmanlar gətirirlər. Bir çarə bulunmur. Nəhayət, deyirlər ki, Qaf dağının ətəyində Uğur adlı bir ixtiyar adam yaşayır. O, çaldığı sazla mərzə tutulanları uyudur və sağaldır... onu Həzrət Süleymanın yanına gətirirlər. Uğur baba sazını dilləndirməyə başlayır. Qəlb oxşayan, könülləri riqqətə gətirən havalar çalır. Həzrət Süleyman sazın ecəzkar səsinə bəhş olub darın yuxuya gedir.

Yüz illərdir ki, nəsilərdən-nəsiləyə ötürülən bu rəvayət sazın möcüzəsindən, ecəzkar gücündən xəbər verir.

Aşıq Əkbər də öz sazi-sözü ilə könüllərə məlhəm olan ustad sənətkar və Allahın sevimli bəndəsi idi. Ulu Yaradan ona sevgisini və vergisini adı ilə bərabər göndərmişdi. Bütün islam əhli "Allahu-Əkbər" (ərəbcə Allah böyükdür deməkdir) deyir. Allah ona bənzərsiz vəcd əta etmiş, saz-söz sənətində böyük zirvələr fəth etmək kimi bir tale yazmışdı. Aşıq Əkbəri xatırlayan hər kəs yaxşı bilir ki, onun istedadı, ilahi səsi şəxsiyyəti və mərhəmətli qəlbə ilə tam vəhdət təşkil edirdi. Bir sözlə, "Əkbər əmi" deyə müraciət ediyimiz bu böyük ustad və şəxsiyyət Allahın seçilmiş, xoşbəxt bəndəsiydi. Əkbər doğrudan da aşıq sənətində əkbərliyə, yəni böyüklüyə ucalmışdı!

Böyük ustadı görməyən nəsil bələ, təkcə onun tez-tez televiziya ekranlarında nümayiş etdirilən "Böyük dayaq" və "Ögey ana" kimi unudulmaz filmlərdə ifa etdiyi "Cəlili" və "Mirzəcani" havalarının səhrinə düşərək ona heyran olur. Necə də böyük və təkrarolunmaz ifa! Məhz elə ona görə də Aşıq Əkbərin ifasını seçmişdi film müəllifləri...

Kiçik yaşlarımdan saz-söz mülhiti də böyümüşəm. Aşıq Əkbəri yaxından görmək, buillər səsinə dinləmək xoşbəxtliyi mənə də qismət olub. Onun yaratdığı "Əkbər gəraylı" və "Əkbər gözəlləməsi"ni evimizdə qurulmuş saz-söz məclislərində "əhsən!" nidaları altında o qədər dinləmişəm ki... Onun səsinə, ifasına doymaq olmurdu. Aşıq Əkbərin pərəstişkarı olan atam deyirdi: "Əkbərin səsi adamın iliyinə işləyir, onun səsinə biganə qalmaq olmur".

